

Класифікація бібліотечних електронних ресурсів з краєзнавства як платформа функціонування їхньої цілісної системи

*Марина Кузнєцова,
аспірантка ХДАК*

Досліджено та розроблено загальну схему і структуру видової класифікації складу ресурсів, продуктів та послуг з краєзнавства в електронному середовищі публічних бібліотек України.

Процес активного впровадження комп'ютерних та телекомунікаційних технологій у публічних бібліотеках України наповнює новим змістом і змінює форми їхньої традиційної краєзнавчої діяльності, сприяючи підвищенню ролі електронних ресурсів з краєзнавства у мережі Інтернет.

У контексті зазначеного, актуальним є обґрунтування теоретичних засад класифікації краєзнавчих електронних ресурсів, що зумовлено такими домінуючими чинниками: 1) трансформація засобів і методів краєзнавчої роботи публічних бібліотек України в умовах електронного середовища та зростання їхньої ролі як єдиних інформаційних центрів з краєзнавства; 2) збільшення кількості бібліотечних веб-сайтів і веб-сторінок та обсягів краєзнавчих електронних ресурсів; 3) удосконалення аналітико-синтетичного опрацювання складу цих ресурсів; 4) розширення кола носіїв краєзнавчої електронної інформації; 5) формування системи краєзнавчих ресурсів у мережі Інтернет; 6) розроблення нових підходів до їхньої класифікації та структуризації; 7) поліпшення змісту, повноти, зручності, простоти навігації, оперативності оновлення, зберігання краєзнавчих даних та їхнього обміну; 8) забезпечення користувачам безперешкодного доступу до інформації з краєзнавства шляхом надання їм безпосередньої допомоги у пошуку та використанні цієї інформації.

Мета статті — зробити спробу теоретичного обґрунтування видової структури складу краєзнавчих електронних бібліотечних ресурсів, продуктів та послуг.

Публічні бібліотеки України здобули значний позитивний досвід створення та функціонування краєзнавчих електронних ресурсів на власних веб-сайтах, який знаходить висвітлення у спеціальній літературі [2, 3, 8]. У статті Л. Каменської та З. П'ятакової "О базе данных "Край" и о многом другом" [5] аналізується досвід роботи співробітників краєзнавчого сектору Челябінської ОУНБ (Російська Федерація) з впровадження електронного каталогу "Край" та бази даних для поточного бібліографічного покажчика "Литература о Челябинской области". Бібліотекою, на думку авторів, було прийняте оптимальне рішення: одноразово введений до електронного краєзнавчого каталогу бібліографічний запис використовується для формування поточного покажчика "Литература о Челябинской области" за допомогою авто-

матизованої системи "Покажчик" та роздруковується через принтер для карткового систематичного краєзнавчого каталогу. Автори торкаються також цілої низки супутних питань: сумісності баз даних "Край" та "Електронний каталог" бібліотеки, розроблення в автоматизованому режимі допоміжних покажчиків до поточного покажчика "Литература о Челябинской области", лінгвістичного забезпечення бази даних "Край".

Заслуговує на увагу досвід харківських бібліотекознавців, які досягли вагомих результатів у наукових дослідженнях проблем бібліотечного краєзнавства. Зокрема, Н. Кушнарєнко всебічно вивчила зазначені питання як у цілому [6], так і в їхніх окремих аспектах [7]; С. Денисенко [4] характеризує краєзнавчий фонд бібліотек регіону, особливості його формування і використання в умовах інформатизації, оскільки саме він є основним елементом краєзнавчої діяльності бібліотек. Упровадження новітніх інформаційних технологій в їхню краєзнавчу роботу і створення фондів електронних краєзнавчих документів зумовили необхідність розроблення теоретичної концепції формування та взаємного використання новітніх (електронних) і традиційних краєзнавчих документів задля повного й оперативного забезпечення інформаційних краєзнавчих потреб користувачів. Авторка підкреслює, що вирішення проблеми повноти комплектування краєзнавчих фондів бібліотек і задоволення інформаційних потреб користувачів можливе за умови створення інтегрованого фонду книгозбірень Слобожанщини з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Під інтеграцією розглядаються питання об'єднання та координації в межах регіону дій бібліотек різних типів і видів з метою спільного формування інтегрованого краєзнавчого фонду як цілісної системи, де органічно акумулюються і традиційні, й електронні види краєзнавчих документів, що створюють реальну й віртуальну його частини [4, с. 7].

Термін "електронні ресурси" застосовується як синонім понять "інформаційні ресурси", "електронні документи", "мережевні ресурси", "електронні видання", "оптичні компакт-диски". Таке розмаїття свідчить про недосконалість системи понятійного та термінологічного апарату [9, с. 13]. Електронним ресурсом є як окремий документ в електронній формі, так і їхній комплекс. Активно застосовується термін "електронний ресурс" для позначення таких форм бібліотечної діяльності, як "електронний каталог", "база даних", "електронний журнал", "веб-сайт" [9, с. 14]. Одна частина електронних ресурсів надходить до бібліотек у складі вхідного інформаційно-когнітивного потоку, інша створена безпосередньо у бібліотеці [9, с. 18].

Розгляду теоретичних питань формування терміносистеми електронних ресурсів як об'єктів каталогізації присвячена стаття І. Антоненко та О. Баркової [1]. Вони доводять, що "актуальність проблеми пов'язана, по-перше, зі збільшенням частки електронних ресурсів у сукупному документно-інформаційному ресурсі сучасної бібліотеки; по-друге, — з новизною завдань та нерозробленістю ряду ключових питань щодо бібліотечного опрацювання електронних ресурсів, а також відсутністю методик каталогізації; по-третє, із постійним розвитком електронних ресурсів, який динамічно відбивається у новій нормативній документації" [1, с. 17]. На думку авторів, "серед головних аспектів нормативно-методичної підтримки технологій опрацювання електронних ресурсів треба виділити питання уніфікації термінології та розроблення типології як базових для роз-

виту методологічного та технологічного забезпечення процесів бібліотечного опрацювання електронних ресурсів і формування електронних бібліотек" [1, с. 17]. Науковці дають визначення терміна "електронні ресурси": "це сукупність електронних документів, видань, продуктів або їх комбінацій у комп'ютерних системах та мережах..., тобто це інформаційні ресурси, які створюються, керуються та використовуються за допомогою комп'ютера; містять дані та/або програми, зафіксовані в електронній (цифровій) формі на певних носіях, в тому числі тих, що вимагають застосування периферійного пристрою, безпосередньо приєднаного до комп'ютера..." [1, с. 20]. До того ж означені фахівці надають визначення поняття "електронні продукти": "це такі електронні ресурси, як електронні програми, бази даних, електронні видання або їх комбінації...; мають певний налад, тобто усі копії продукту вважаються оригіналами, або онлайн-доступ до них регламентований певним чином, що забезпечує реалізацію комерційної функції" [1, с. 21].

На підставі зазначеного, можна зробити висновок, що нині питання формування системи краєзнавчих електронних ресурсів та спеціалізації їхньої організації в мережі Інтернет досить широко висвітлюється у вітчизняній та російській професійній пресі. Водночас, немає жодної наукової розвідки, де було б зібрано та узагальнено основні види електронних бібліотечних ресурсів з краєзнавства як цілісної системи. Це свідчить про недостатнє дослідження та оприлюднення в спеціальній літературі цієї актуальної проблеми, яка потребує подальшого поглибленого вивчення, — тобто, йдеться про теоретичне опрацювання проблеми класифікації краєзнавчих електронних ресурсів.

Реалізація поставленої мети можлива за умови відповідної організації сформованої системи електронних ресурсів з краєзнавства у публічних бібліотеках України. За основними критеріями аналізу краєзнавчих електронних видань нами розроблена видова класифікація, яка є елементом їхньої замкненої цілісної системи. Схематично вона побудована таким чином (рис. 1).

Визначені компоненти системи електронних ресурсів з краєзнавства публічних бібліотек України складають структуру комплексної моделі їхньої видової класифікації на місцевому та регіональному рівнях. З метою подання краєзнавчих електронних бібліотечних ресурсів, продуктів та послуг як цілісної системи і виходячи з її структури, наведеної на рис. 1, виділено сім взаємопов'язаних зазначених видів: 1. Бібліографічні; 2. Довідкові; 3. Інформаційні; 4. Корпоративні; 5. Пошукові; 6. Програмні; 7. Технологічні. Розглянемо склад кожного з названих видів.

1. Бібліографічні — це вид краєзнавчих електронних бібліотечних ресурсів, продуктів та послуг, які є результатом аналітико-синтетичного опрацювання друкованих та електронних документів з краєзнавства. Вони являють собою впорядковану сукупність бібліографічних записів друкованих або електронних документів, що організовані за правилами та принципами бібліографічного опису. До них належать: віртуальні книжкові виставки, електронні бібліографічні покажчики (повні тексти самостійно створених продуктів, електронних версій друкованих посібників або інформація про них); календарі знаменних і пам'ятних дат краю, які містять пошук за ювілейними датами, історичними персонами, подіями тощо; переліки друкованих та електронних видань краєзнавчої тематики; бюлетені нових надходжень краєзнавчої літератури; списки отриманих бібліотеками періодичних місцевих видань; бібліографічні огляди краєзнавчих документів; бібліографічні списки статей з краєзнавства.

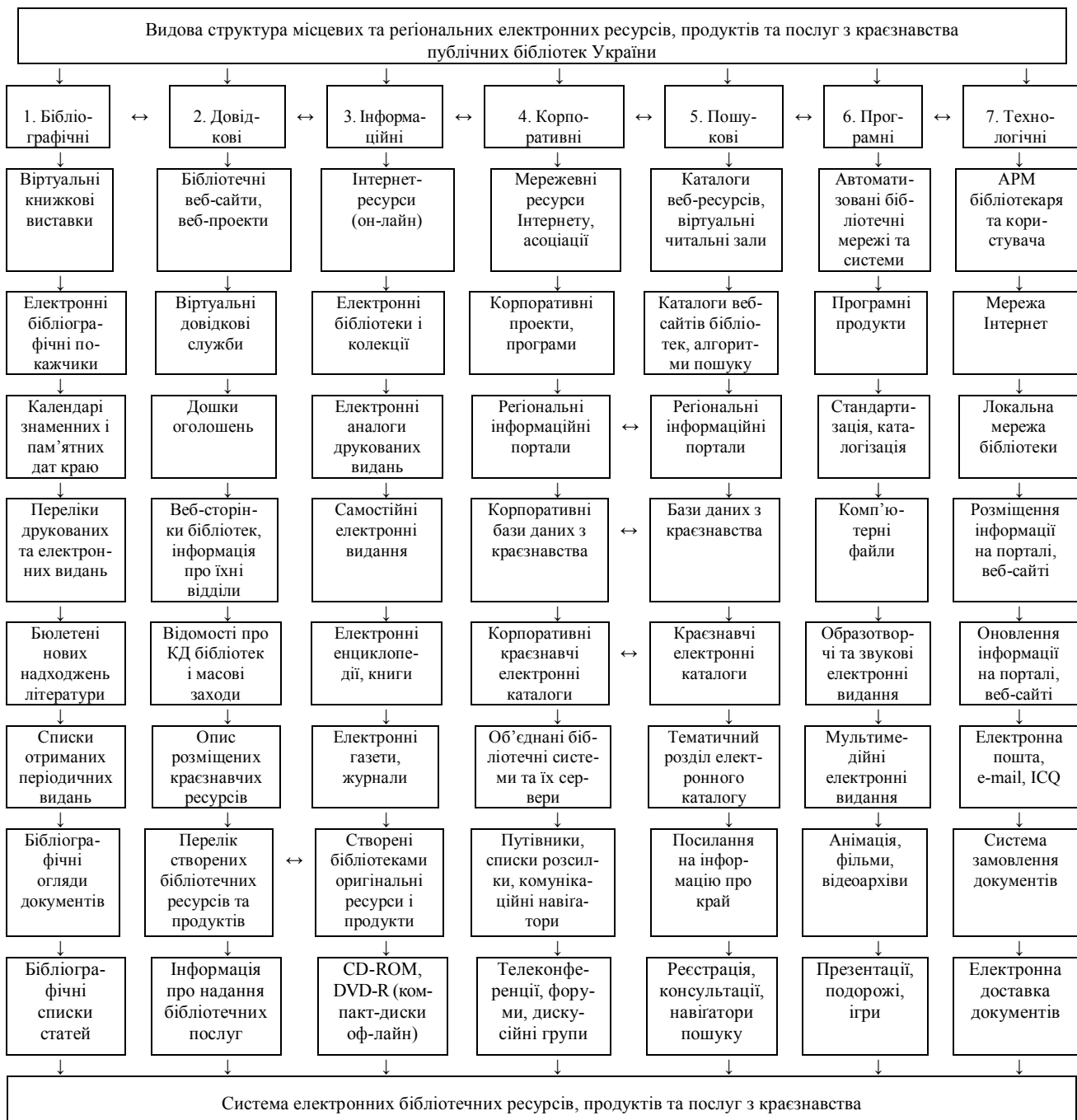
2. Довідкові: бібліотечні веб-сайти, веб-проекти; віртуальні довідкові служби; дошки оголошень; веб-сторінки бібліотек, інформація про діяльність їхніх відділів; відомості про краєзнавчу діяльність бібліотек і проведені ними масові заходи; опис розміщених краєзнавчих ресурсів; перелік створених бібліотечних ресурсів та продуктів; інформація про надання бібліотечних послуг краєзнавчим відділом бібліотеки.

3. Інформаційні — повнотекстові електронні документи з краєзнавства. Інтернет-ресурси (он-лайн) — це краєзнавчі ресурси, доступ до яких здійснюється через мережу Інтернет по лініях телекомунікацій. Електронні бібліотеки і колекції розкривають власні електронні ресурси з краєзнавства, а також можуть бути вільно поширеними у мережі Інтернет з повними текстами документів, які були знайдені та розміщені на бібліотечному веб-сайті. Для поповнення краєзнавчих ресурсів комп'ютерними версіями примірників з традиційного фонду бібліотек, тобто формування їхніх електронних копій, здійснюються процеси сканування та поцифрування першоджерел друкованої краєзнавчої інформації, раритетів та історичних друкованих документів. Повнотекстові рідкісні краєзнавчі видання створюються також засобом клавіатурного введення краєзнавчих даних з паперових носіїв із наступним їхнім конвертуванням у комп'ютерні файли. У публічних бібліотеках до краєзнавчого фонду уводяться самостійні електронні видання, які не мають друкованих аналогів: енциклопедії, книги, газети, журнали, а також самостійне створення оригінальних ресурсів і продуктів та переведення їх у машинопрочитуваний формат електронних текстів. Процес оброблення цих файлів складається з вихідних даних документів, архівування файлів, розташування у каталогах файлового сховища. Таким чином, повнотекстові рідкісні видання з краєзнавства мають бути не тільки відсканованими та поцифрованими версіями паперових документів, а й створеними спеціально для веб-сайту бібліотеки. CD-ROM, DVD-R, DVD-R, гнучкі диски (компакт-диски оф-лайн) — це документи з краєзнавства, які записані на різних носіях.

4. Корпоративні види являють собою взаємодію публічних бібліотек та їхніх серверів з мережею Інтернет. До їхнього складу входять: мережеві ресурси Інтернету, асоціації; корпоративні проекти, програми; регіональні інформаційні портали; корпоративні бази даних з краєзнавства; корпоративні краєзнавчі електронні каталоги; об'єднані бібліотечні системи та їхні сервери; путівники, списки розсилання (mailinglist), комунікаційні навігатори; телеконференції, форуми, дискусійні групи.

5. Пошукові компоненти системи електронних бібліотечних ресурсів допомагають здійснювати пошук фактографічної інформації з краєзнавства. До них належать: каталоги веб-ресурсів, віртуальні читальні зали; каталоги веб-сайтів бібліотек та інших установ, алгоритми пошуку краєзнавчої інформації; регіональні інформаційні портали; бази даних з краєзнавства; краєзнавчі електронні каталоги; тематичний розділ електронного каталогу "Краєзнавство"; посилання на інформацію про край; реєстрація, консультації, навігатори пошуку.

6. Програмні — це автоматизовані бібліотечні мережі та системи; програмні продукти краєзнавчої тематики; стандартизація, каталогізація краєзнавчих електронних ресурсів; розміщення документів з краєзнавства у комп'ютерних файлах з використанням програм Word і Excel та їхнє опрацювання; образотворчі та звукові електронні краєзнавчі видання; мультимедійні електронні краєзнавчі видання; анімація, фільми, відеоархіви; презентації, подорожі, ігри з краєзнавства.

Рис. 1. Загальна структура видової класифікації системи електронних бібліотечних ресурсів, продуктів та послуг з краєзнавства

7. Технологічні види — це трансформація засобів організації традиційних краєзнавчих фондів у електронні документи. Перетворення, що відбуваються на сучасному етапі розвитку краєзнавчої діяльності, певним чином зумовлюють появу нових технологічних видів електронних ресурсів з краєзнавства, підкреслюючи усі переваги електронного подання та розповсюдження краєзнавчої інформації. Це, в першу чергу, — організація автоматизованого робочого місця для бібліотекаря та користувача; підключення публічних бібліотек до мережі Інтернет та локальної мережі; розміщення краєзнавчої інформації на портали, веб-сайти; оновлення інформації про край на порталі, веб-сайті; електронна пошта, e-mail, ICQ; система замовлення краєзнавчих документів; електронна доставка документів з краєзнавства.

Такий підхід до класифікації існуючих краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг дає змогу бачити комплексну

картину їхньої змістовної наповнюваності та простежити масштаби залучення електронних засобів інформації. Як результат цієї роботи, у майбутньому будуть виникати нові види електронних ресурсів з краєзнавства та технології Інтернету з різноманітнішою формою представлення краєзнавчої інформації. Отже, домінуючою ознакою визначеного комплексу загальної структури видової класифікації системи цих ресурсів є не тільки специфіка їхнього змістовного аналізу, а й характеристика електронних носіїв інформації.

Наведені види цілісної системи створюваних продуктів, наданих електронних ресурсів з краєзнавства та спеціалізованих послуг можна умовно поділити на дві групи: внутрішні та зовнішні. До внутрішніх належать усі створені та придбані краєзнавчі ресурси, продукти та послуги, які надають публічні бібліотеки в їх локальній мережі. Зовнішні

об'єднують усі ресурси з краєзнавства, продукти та послуги, що використовуються за допомогою мережі Інтернет. Поява у бібліотеках сучасних засобів матеріально-технічного обладнання, комп'ютеризація бібліотечно-бібліографічних процесів, упровадження засобів телекомунікаційного зв'язку спричинили зміни у структурі краєзнавчих відділів та їхнього кадрового забезпечення. До того ж, специфіка роботи фахівців цих підрозділів публічних бібліотек не лише вимагає опанування комп'ютерною грамотністю, а й сприяє зростанню інтересів користувачів до цієї сфери через електронне розповсюдження краєзнавчих знань та удосконалення системи електронних ресурсів з краєзнавства.

Розглянуті питання видової класифікації краєзнавчих електронних бібліотечних ресурсів, продуктів та послуг можна віднести до розряду фундаментальних, не вирішених, тобто тих, що вимагають комплексного дослідження й оперативного розв'язання. Окрім того, сучасний погляд на краєзнавчу інформацію саме з типологічної точки зору є категорією цілісної системи електронних ресурсів з краєзнавства. Тому беззаперечним є той факт, що нагальність наукового обґрунтування цієї системи обумовлює поглиблені дослідження типології електронних ресурсів з краєзнавства.

Поєднання наведених видів визначеної системи електронних ресурсів з краєзнавства здійснюється на місцевому, регіональному, національному, міжнародному та світовому рівнях. Функціонуючи на цих рівнях, означені ресурси мають сприяти вирішенню актуальних завдань сучасної краєзнавчої діяльності публічних бібліотек України, від яких залежить подальший їхній розвиток. Насамперед, створення, розповсюдження, забезпечення доступу та використання унікальної місцевої, регіональної, національної краєзнавчої інформації зареєстрованими читачами у локальній мережі бібліотеки та віддаленими користувачами у глобальному інформаційному просторі.

Однак існують певні проблеми, пов'язані з ресурсним забезпеченням технології краєзнавчої діяльності публічних бібліотек. По-перше, це — недостатнє державне фінансування, слабка матеріально-технічна база і, як результат, — обмаль комп'ютерної техніки. По-друге, невідповідність рівня підготовки бібліотечних фахівців до сервісного задоволення потреб сучасних користувачів. По-третє, відсутність в Україні узгодженої політики щодо використання єдиних бібліографічних стандартів, правил створення бібліографічних описів та рефератів, класифікаційних схем, тобто єдиних підходів до опрацювання змісту документів (каталогізації, реферування та систематизації). Подальше формування фонду краєзнавчих електронних ресурсів у публічних бібліотеках потребує державної підтримки та відповідної нормативно-законодавчої бази.

Забезпечення традиційними документами про край у повному обсязі та створення, функціонування й постійне

оновлення краєзнавчих ресурсів в електронному середовищі публічних бібліотек України, їхнє об'єднання у корпоративні мережі, а також подальше освоєння ними невичерпних можливостей мережі Інтернет — важливі перспективні напрями бібліотечної краєзнавчої роботи. Як відомо, саме публічні бібліотеки у результаті краєзнавчої діяльності створюють важливу документально-інформаційну базу для розвитку всіх сфер життєдіяльності своїх регіонів. У свою чергу, це веде до інноваційних змін як в установах, доступних усім верствам населення, так і у суспільстві загалом. Таким чином, публічні бібліотеки, оволодіваючи сучасними новітніми технологіями та працюючи за перспективними напрямками краєзнавчої діяльності в електронному середовищі, повсякчасно удосконалюють краєзнавчу діяльність, розширюють її межі, забезпечують електронними ресурсами цього інформаційного спрямування широкий загал користувачів, що й є необхідною умовою прогресу в цій фаховій галузі.

Список використаної літератури

1. *Антоненко І.* Термінологічні аспекти каталогізації електронних ресурсів / І. Антоненко, О. Баркова // Бібл. форум України. — 2004. — № 3. — С. 17—24.
2. *Вітенко В.* Електронні ресурси публічних бібліотек Тернопільської області : проблеми створення та використання / В. Вітенко // Бібл. форум України. — 2006. — № 4. — С. 23—26.
3. *Волохін О.* Електронні ресурси сучасної регіональної бібліотеки : [Кіровоград. ОУНБ ім. Д. Чижевського] / О. Волохін // Бібл. планета. — 2004. — № 1. — С. 14—18.
4. *Денисенко С. О.* Інтеграція краєзнавчих фондів бібліотек регіону в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Світлана Олександрівна Денисенко ; Харків. держ. акад. культури. — Х., 2003. — 20 с.
5. *Каменская Л. В.* О базе данных "Край" и о многом другом / Л. В. Каменская, З. Е. Пяткова // Библиография. — 1997. — № 3. — С. 59—61.
6. *Кушнарєнко Н. М.* Бібліотечне краєзнавство : підручник / Н. М. Кушнарєнко. — К. : Знання, 2007. — 502 с. — (Вища освіта XXI ст.).
7. *Кушнарєнко Н. М.* Формування електронного середовища в краєзнавчому аспекті / Н. М. Кушнарєнко // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Х., 2005. — Вип. 16. — С. 90—97.
8. *Мартинюк Л.* Стан та проблеми формування інформаційних ресурсів у Рівненській обласній бібліотеці для юнацтва / Л. Мартинюк // Бібл. форум України. — 2007. — № 1. — С. 13—17.
9. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва; М-во культури і туризму України, Харків. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 2008. — 288 с.